

FAMILJEN GRUNDLÄGGER TILLVÄXT – ÅTMINSTONE I JAPAN

RENÉ ANDERSSON

*För japanen spelar familjen den roll som välfärdsstaten spelar för svensken.
Det är kanske det viktigaste skälet till att Japan har haft och kommer att ha
en högre ekonomisk tillväxt än Sverige.*

Skall man tro Samuel Langhorne Clemens (1835 – 1910) var det Benjamin Disraeli (1804 – 1881) som myntade talesättet: "Det finns tre sorters lögnar: lögnar, förbannade lögnar och statistik". Trots denna mördande kritik har statistiken överlevt, ja rent av frodats. Den som vill ha insikt i rikets tillstånd behöver jämföra. Begreppet statisticus i nyare latin betyder just nationens tillstånd. Insikten om statistikens värde har över decennierna medfört att värderingen modifierats. Den skotske författaren Andrew Langs (1844 – 1912) kritik stadfästes i uttrycket: "Han använder statistik som en berusad använder en lyktstolpe, som stöd snarare än som belysning", sedermera populariserat i Sverige av Assar Lindbeck. Japaner hyser betydligt starkare förtroende för *tokei* — uttrycket betyder bokstavligen

.....
RENÉ ANDERSSON är ambassadsekreterare vid den svenska beskickningen i Tokyo.

"enhetlighet i mätningar" — för dem finns det tre slags sanningar: sanningar, bistra sanningar och statistik.

Bättre för mamma och pappa

En vanligt förekommande och vederkveck uppgift i massmedia om landets ekonomi är att endast ett land haft starkare tillväxt än Sverige under perioden 1870 – 1970; Japan. Den som har ambitionen att vara tvåa kan slå sig för bröstet och trösta den tredjedel av nationen som är född efter 1970 med att det åtminstone var bättre när mamma eller pappa var unga. För den som vill mer finns det en snårskog av frågetecken att tränga sig igenom. Hur kan Japan, som låg ödelagt och inte kunde föda den egna befolkningen efter andra världskriget, under dessa hundra år uppvisa större tillväxt? Varför har tillväxten fortsatt efter 1970? Kan ett land som saknar egen inhemsk energi klara oljekriser bättre än ett land med stora naturtillgångar? Med statistik

går det att rensa i snårskogen.

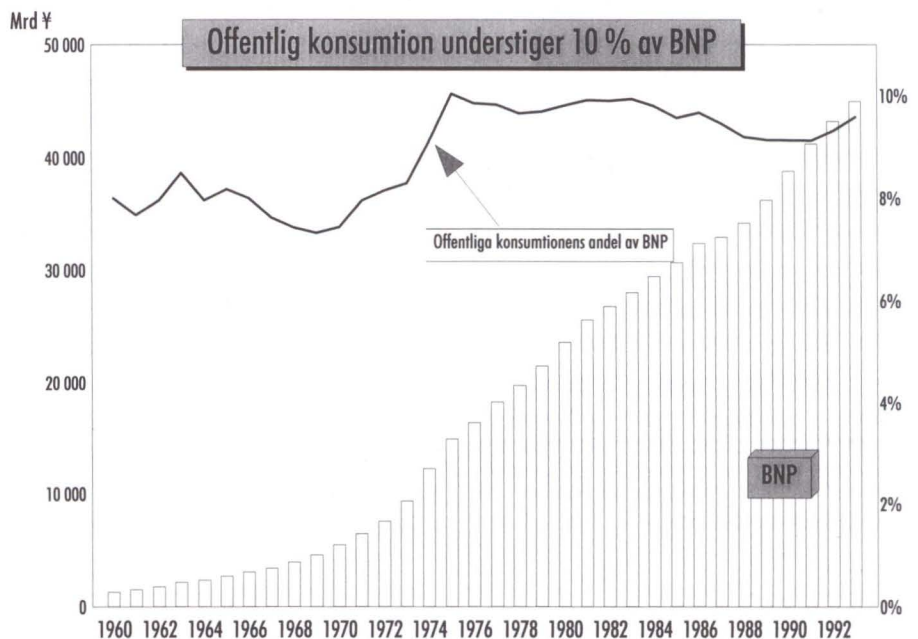
Den ovedersägligt största skillnaden mellan Sverige och Japan är folkmängden. Japanerna är 14,6 gånger fler än svenskarna, 124 milj mot 8,5 milj. Eftersom Japan till ytan är något mindre än Sverige blir befolkningsdensiteten ännu mer dramatisk vid en jämförelse. Det vistas 19 svenskar på en kvadratkilometer, i Japan måste 330 personer samsas om utrymmet. I vissa delar av Tokyo är densiteten över 10 000 personer per kvadratkilometer. Svenskens omedelbara reaktion är att det innebär trångboddhet, trängsel, ineffektiva transporter och ohälsosam miljö. Reaktionen är befogad, men japanen har samtidigt ansträngt sig att vända det till en fördel. Närheten föder vitalitet, informationsvägarna blir korta, snabba, effektiva och heltäckande. Den stora befolkningen skall användas som en resurs, fyra ögon ser mer än två, tre hjärnor kan tänka ut mer än en. Japan

omvandlar det vi anser vara en nackdel till en strategisk fördel. Kan vi påstå att Sverige utnyttjat sin begränsade, men samtidigt högt utbildade befolkningsmängd, som en strategisk resurs?

Blandekonomisk mix

Medellivslängden var Sveriges bevis på att vår inhemska mix av blandekonomi var lyckad. Fria självständiga företag med en pålitlig och gedigen trygghetsproduktion i den offentliga sektorn var garanten för den svenska välfärden. Landstingsproducerad sjukvård skulle säkerställa Sveriges tätposition. Målet var tydligt och lättförståeligt; det sociala kontraktet mellan det offentliga och den enskilde kunde inte missförstås.

I mitten av 80-talet passerade Japan oss i statistiken. Av naturliga skäl uppmärksammades händelsen med kompakt tystnad. Japaner lever nu i genomsnitt 18 månader längre än vi. Vid seklets början

levde svenska män 204 månader, och kvinnorna 228 månader längre än japanerna. De har således närmast sig oss med en hastighet av drygt två månader om året, detta trots att medellivslängden av förståeliga skäl reducerades under åren 1939 — 1945.

Höga svenska välfärdskostnader

Som Fig. 1 anger har den offentliga sektorn i Japan under mer än 30 år endast en gång konsumerat mer än 10 procent av BNP (1975: 10,04 procent). Motsvarande siffra för Sverige det senaste decenniet pendlar runt 26 – 27 procent av BNP. Det kan således inte rimligen bero på att Japan har satsat på offentlig konsumtion av sjukvård som betingar den högre medellivslängden. Faktum är att japanen endast tillåter sig att för det gemensamma förbruka en tredjedel av vad Sverige anser sig ha råd med. Beslutet underlättas naturligtvis av att Japan producerar så mycket mer per invånare.

Svenska folket har genom sina företrädare beslutat att sjukvård är viktigt, runt 24 procent av den offentliga konsumtionen går dit. Japanerna prioriterar genom sina valda företrädare på ett annat sätt. De anser sjukvård vara mindre viktigt, endast 8 procent av det offentligas medel förbrukas på sjukvård. Brutalt uttryckt innebär det att japanen för åtta skattekröner köper sig 18 månader längre jordeliv än vad svensken betalar 16 kr mer för. Riktigt så dålig affär gör dock inte alla svenskar, bara de godmodiga skattebetalarna.

Japanen lägger en större del av sin privata konsumtion på sjukvård, ungefär dubbelt så mycket som svensken, eller 2,6 procent mot 1,4 procent, och eftersom Japans konsumtion till 90 procent sker i den privata sektorn innebär det att av total konsumtion avsätts lite mer än 3 procent på sjukvård. I Sverige sker 2/3 av konsumtionen privat och eftersom andelen sjukvård är så låg dras den totala sjukvårdskonsumtionen ned till dryga 9 procent av all konsumtion. Befolkningspyramidens utseende är självklart en bidragande orsak till skillnaden, men den är mindre än vad som allmänt antas. Andelen över 65 år i Sverige utgör 17,8 procent av befolkningen, i Japan är siffran 15,2 procent och stigande.

Slutsatsen måste därför bli att varje enskild japans konsumtionsbeslut i fråga om sjukvård leder till ekonomiskt mer effektiva resultat än vad den kollektiva visheten i Sverige förmår prestera. Skulle man för en sekund leka med tanken att svensken var en lika effektiv sjukvårdskonsumant som japanen skulle det innebära att 60 miljarder kronor frigjordes till annat. Innebär det dessutom en ökande medellivslängd kanske det även går att skapa en politisk majoritet att få ned de offentliga sjukvårdskostnaderna?

Walter Bagehot (1826 – 1877) var en av sin tids stora samhällsdebattörer och *The Economist* mest kända redaktör. Han gjorde följande plågsamt realistiska betraktelse: "The first duty of society is the preservation of society. By the sound work of old-fashioned generations — by

the singular painstaking of the slumberers in churhyards — by dull care — by stupid industry, a certain social fabric somehow exists — people contrive to go out to their work, and to find work to employ them actually until the evening, body and soul are kept together, and this is what mankind have to show for their six thousand years of toil and trouble.”

Begreppet *social fabric* är inte helt lätt att hantera på svenska, det översätts reflexmässigt till "samhällsstruktur", men det återspeglar inte korrekt innebörden i den anglosaxiska begreppsvärlden. Fabric betyder ju tyg, eller väv. Det håller oss samman oavsett politisk övertygelse, ekonomisk status, utbildningsnivå eller bostadsort. Det är nubbe och sill, knäckebröd och Kalles Kaviar, snus och starkt kaffe, men det är också vår blyghet, vårt tro på samhällets goda intentioner, vårt tafatta umgängesliv och vår hemliga övertygelse att vi trots allt är bäst och därför inte behöver basunera ut det. Kort sagt; allt det som gör oss unikt svenska.

När samhället inte längre fungerar på det sätt vi vant oss vid, när primära funktioner uppfattas vara ur led, när det finns revor i samhällsväven, då har tiden anlänt för att gemensamt fastställa samhällets fundamentala uppgifter. Vi är kanske inte riktigt där ännu, men nog verkar vägen bred, rak, otrafikerad och bilen vältrimmad och fulltankad. Frestande omständigheter för att trycka gasen i botten.

Önskar man undvika högsta fart mot detta mål, eller ännu värre; att köra i

diket på vägen dit, bör man betänka sin Bagehot. "The first duty of society is the preservation of society", samhällets viktigaste skyldighet är sin egen överlevnad. Samhället är definitionsmässigt en grupp eller sammanslutning av individer, det är inte individerna per se. Sedan drygt 20 år tillbaka har socialingenjörerna koncentrerat samhällsbyggandet på individerna. Sverige är, jämfört med nästan alla andra nationer, ett oerhört individcentrerat samhälle. När individen inte längre klarar av att ansvara för sin egen existens träder samhället — i form av kommunalkontor, Försäkringskassan, AMS eller annan myndighet — in och övertar ansvaret. Inte familjen, inte syskon, inte föräldrar eller barn, inte grannskapet eller vänner, inte heller kolleger eller statskyrkan; möjligen Frälsningsarmén och frikyrkorna.

Ökat våld

Intentionerna har varit de bästa; ökad självrespekt, minskat beroende, stabilare självständighet. Målen har också uppnåtts, men till ett pris av stagnerande tillväxt och ett antal oönskade bieffekter. Våldet i samhället ökar och det är inte längre enbart ett storstadsfenomen. Polisen tar idag emot 30 fler anmälningar om misshandel varje dag än de gjorde för tio år sedan. Antalet rån har fördubblats och det sker 26 000 fler fall av skadegörelse, eller 70 fler om dagen jämfört med situationen för tio år sedan.

Beroendet av familj, vänner och kolleger utgör en social kontroll, medveten-

heten att de kan behövas eller behöva ens egen hjälp en dag hämmar våldsbe- teendet. Det gemensamma ansvaret blir en stark tråd i den sociala väven. Känslan av ömsesidigt beroende lyfter fram det individuella ansvaret medan oberoendet och självständigheten kan skapa en känsla av att vara betydelselös. Därifrån är steget inte långt till värdelös, en frustration som lätt föder våld.

Säkerställa samhällets bevarande

Anledningen till att samhället monopoliserar våldsanvändningen är att våld är medlet som förmår riva sönder samhälls- väven. Det hänger intimt samman med Bagehots påstående att samhällets primära skyldighet är att säkerställa samhällets bevarande. Det är således av avgörande betydelse för samhällets fortbestånd att skapa en känsla av sam- och tillhörighet; att förmå folk att stiga upp på morgonen och gå till arbetet för att det är något meningsfullt. Även om det är allt mänsk- ligheten har att visa upp efter sex tusen års mödor och besvär.

Uppbyggnaden av samhället bör således ske på en grund av små samfällig- heter och gemenskaper, främst familjen. Det betyder också att samhället måste rynka på näsan åt familjesplittring samti- digt som familjebildning och familjesam- manhållning uppmuntras. En uppgift som samhället sedan länge gladeligen övergivit och inte har någon som helst avsikt att åter påta sig.

Om Sverige är det extrema exemplet på individcentrerad samhällsbyggnad så är

Japan det extrema exemplet på mot- satsen. Familjen intar den centrala rollen i samhällsstrukturen. Där vi i Sverige för- väntar oss att samhället skall träda in och överta ansvaret, förväntar sig japanen att familjen skall stödja och hjälpa. Det gäller inte enbart vid kriser och i nödsitua- tioner, det gäller också fundamentala samhällsinstitutioner som utbildning, barnomsorg, äldreomsorg och till exempel sjukvård. I Japan betraktas inte födselar som sjukvård eftersom graviditet är ett medvetet beslut av individen, följ- driktigt är också aborter avgiftsbelagda.

Skammen - en stark drivkraft

Kan inte den enskilde betala ställer familjen upp gemensamt. Likaså sker till exempel vid banklån. Fastigheter är ibland så dyra att de inte kan avbetalas över en generation. Barnen får överta lånen när de övertar fastigheten. Kommer någon på obestånd söker långi- varen, oavsett om borgensman finns inskriven i lånekontraktet eller ej, ome- delbart upp gäldenärens anhöriga och kräver betalt. Skammen är oftast en så stark drivkraft att långivaren får sina pengar omedelbart. Det säger sig självt att det skall mycket till innan den enskilde är beredd att utsätta sina anhöriga för sådan vanära.

Genom att det ömsesidiga beroendet hela tiden, i olika former, är intensivt närvarande förstärks känslan av samhö- righet. Ansvaret, inte enbart för ens egna handlingar utan också för ens närstående, blir en självklarhet. Därmed minskas

också trycket på samhället att träda in med korrigeringar. Det är istället en uppgift som faller på den närstående omgivningen. Även i en jättestad som Tokyo finns det små grannskapsföreningar, så kallade *chokai*, vars uppgift är att skapa stabilitet i grannskapet. Första tecken till en konflikt och problemet tas upp till diskussion innan myndigheter och samhällets organisationer kopplas in.

En tydlig divergens i inställningen till familjens betydelse kan utläsas av statistiken för äktenskapsskillnader. Som Fig. 2 visar är frekvensen i stort sett dubbelt så hög i Sverige som i Japan när det gäller skilsmässor. Statistiken är emellertid bedräglig så tillvida att den höga frekvensen av samboförhållanden i Sverige inte kan förbises.

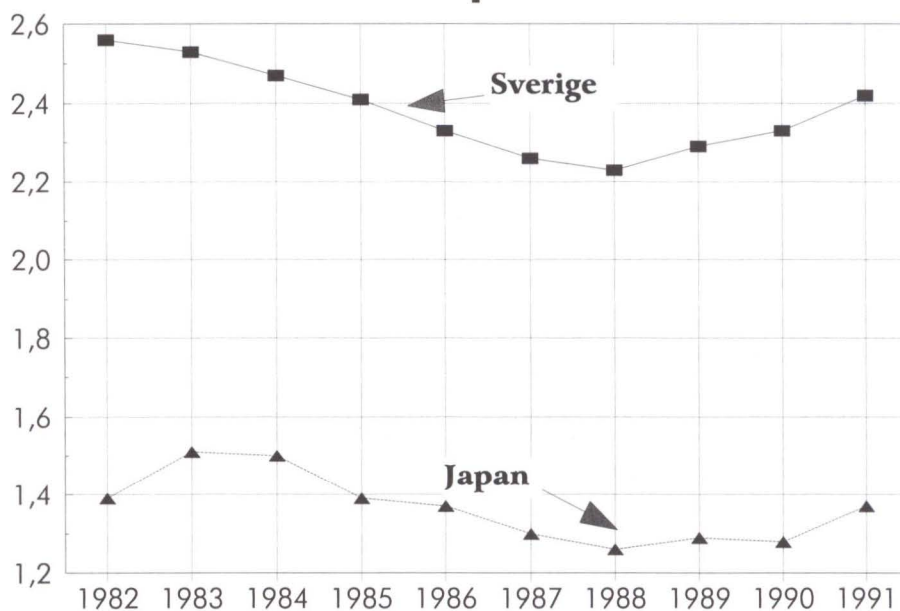
I Japan är samboende stigmatiserat och

begränsat till en statistiskt insignifikant krets i samhällets mest perifera utkant. Japaner fascinerar väldeliga av den svenska naturligheten till, och vida förekomsten av samboförhållanden. Den vanligaste förekommande frågan när de får höra talas om fenomenet är; "Men är det inte väldigt osäkert/otryggt?" För japanen är äktenskapet formaliseringen av trygghet och stabilitet medan det för svensken är symbolen för emotionella bindningar. Den låga skilsmäsofrekvensen innebär inte att japanerna lever i lyckligare äktenskap, endast att de inte är lika benägna att separera som svenskar.

Osäker statistik

Statistik över samboförhållanden är ännu ganska ung, det förekommer inte tillräckligt långa tidsserier för att med

Skilsmässor per 1000 inv

säkerhet torgföra allt för drastiska slutsatser. Existerande statistik antyder att ungefär sju gånger fler samboende flyttar isär än antalet isärflyttande äkta makar. Skulle dessa tillföras skilsmässostatistiken fick Sverige en frekvens av äktenskapskillnader som vore tre gånger högre än Japans.

Kapitalismen bygger på att människor producerar ett överskott som tillfaller någon annan; kapitalisten. Hanteringen av denna residual är själva grunden för en fri ekonomis effektivitet. Kapitalisten är skickligare på att ur överskottet producera ytterligare överskott, ungefär så går teorin. Verkligheten är ju alltid mer komplicerad än teoretiska modeller, men på det hela taget fungerar systemet. Åtminstone fram till 1970. Sedan har det mest stått stilla. När det inte gått åt skogen, som med banker och fastigheter. För den enskilde är det ett trist faktum att aldrig få ut 100 procent av den egna produktionen. Det har medfört att kapitalisten alltid varit ett tacknämligt föremål för kritik. Hela samhällssystem har som bekant byggts upp kring denna kritik. Svensken har alltid haft en låg toleransnivå för folk med höga inkomster. Finansvalpar och direktörer hör på något sätt hemma i samma kennelklubb. Residualen som behövs för att investera för nästa generation produkter, arbetare eller industri, vill vi ogärna släppa ifrån oss. Vi är inte längre beredda att uppoffra oss genom att avstå från en del av vår

produktion.

Fram till 1970 var kärnfamiljen den byggsten som samhället skulle byggas med. Benämningen "folkhemmet" syftade till att skapa bilden av den stabila lyckliga familjen. Den generationens aktiva svenskar förväntades försörja en hel familj. Dagens aktiva generation känner enbart ett behov av att försörja sig själv, resten får samhället ta hand om. Helst genom utlandsupplåning som återbetalas efter att den sista pensionen utkvitterats.

Effektivare incitament

När arbetsresultatet allenast behöver försörja en person finns det heller inget incitament att producera för två eller fler. Den subtila påtryckning som familjbildning innebär för att höja produktiviteten och avstå residualen utgör en marginell företeelse i dagens Sverige. I Japan är familjen fortfarande den tegelsten som samhället skall byggas med. Därför kommer också Japan i överskådlig framtid att uppnå högre tillväxt. Japan kommer i framtiden också att kunna hantera ekonomiska kriser bättre än Sverige. Incitamentsstrukturen är helt enkelt effektivare.

År 2070 kanske våra barnbarns barn kan glädja sig åt den i massmedia uppiggande uppgiften att åtminstone två länder haft sämre tillväxt än Sverige under den senaste hundraårsperioden; Kirgisistan och Mongoliet.